

Vogels kijken in Mongolië

Een reis per trein door Siberië en per auto door Mongolië

Oevervlakte langs het steppemeer Orog Nuur. Dit is de habitat van onder meer de Grote Pieper en de Citroenkwikstaart.
Foto: Luuk Draaijer.

Luuk Draaijer

In mei en juni 2007 reisde ik met de Transsiberië Expres naar het Baikalmeer en vandaar naar Mongolië. Daarmee ging een lang gekoesterde wens in vervulling. Wat is er voor de rechtgeaarde vogelaar boeiender dan in het Verre Oosten van het onmetelijke Euraziatische continent een indruk te krijgen van het leefgebied van zeldzame najaars-trekkers als Grote Pieper, Bladkoning en Goudlijster, om een paar aansprekende soorten te noemen? Mongolië: het beeld van de eindeloze steppe en (half)woestijngebieden, de steppemeren en de nomaden en hun kuddes paarden en kamelen, de er voorkomende vogels als Steppehoer en Stepparend en de tot voor enige decennia uitgestorven gewaande Relictmeeuw.

Hieronder vertel ik over de treinreis door Siberië en van een kort verblijf aan het Baikalmeer. Ook ga ik meer uitgebreid in op de tocht van drie weken door het centrale deel van Mongolië. Het reisgezelschap bestond uit drie personen: behalve ikzelf ook mijn vrouw en een goede vriendin. Zij zijn beiden – behalve in natuur en landschap – ook geïnteresseerd in de bewoners en de boeiende boeddhistische historie van Mongolië. Ikzelf ben vooral op vogels gericht.

Door Zuid-Siberië naar het Baikalmeer
Vanuit Moskou, waar het prettig warm en zonnig weer is, gaat de treinreis meer dan drie etmalen – en door vijf tijdzones – naar het Baikalmeer. De treinreis is zeer comfortabel: tweemaal per dag wordt de coupé gestofzuigd door vriendelijke stewards, de samovar is permanent gevuld met heet water en in de restauratiewagon is het eten smakelijk en niet duur. De eerste dag blijken de berkenbossen nog spaarzaam in blad. Het voorjaar is nog

maar net begonnen. Behalve uit berken bestaat het bos uit populieren en naaldhout en wordt het natte bos afgewisseld door grasland en akkerland en soms magistrale riviervlaktes. Veel dorpen maken een troosteloze en zelfs verlaten indruk. We zien dotters en anemonen langs de spoorlijn en vogels zoals Eksters, Bonte Kraaien, een enkele Zwarte Wouw, Visdieven en Oeverlopers. Boven akkers baltsen Kieviten. Achter de Oeral, die wij 's nachts passeren, zien wij uitgestrekte grazige, soms mogelijk veenachtige vlaktes die zeer nat zijn en waar grote en kleine rivieren doorheen stromen. Maar ook zijn er uitgestrekte landerijen met akkerbouw en weiden waar grote aantallen koeien grazen, begeleid door een herder te paard. Na twee etmalen rijden wij langs schijnbaar onbegrensde rietmoerassen met hier en daar grote stukken open water. Vogelsoorten zijn Witvleugelstern en Zwarte Stern, Bruine Kiekendief, Grutto, Kievit en diverse eendachtigen. Eénmaal ook een volwassen mannetje Grauwe Kiekendief. Ten oosten van Omsk lijkt het areaal aan cultuurland toe te nemen en lijkt het voorjaar ook al wat verder gevorderd te zijn. De derde dag wordt het

landschap meer geaccidenteerd en rijden wij door middelgebergte met soms diepe rivierdalen, aaneengesloten bos met veel naaldhout en grote en kleine rivieren en stroompjes die massa's water afvoeren. Zwarte Wouwen worden steeds talrijker; een Zwarte Ooievaar loopt in een nat grasland en Bonte Kraaien, Kauwen en Spreeuwen vullen het palet aan. Van grote rijkdom aan vogels is de gehele treinreis geen sprake. Het waarnemen vanuit de trein is natuurlijk ook geen sinecure. Maar bekend is ook dat de dichtheden in grote delen van Siberië niet opvallend groot zijn. Wat ons opvalt is dat geleidelijk aan de bewoning en het wegennet in het oostelijke deel van Siberië een welvarender indruk geven dan in West-Siberië.

Baikalmeer

Op 19 mei komen wij 's morgens exact op tijd in Irkutsk aan, op ongeveer 40 km van de zuidelijke punt van het Baikalmeer gelegen. Het weer is ook hier prima: zonnig en vrij warm. De stad straalt nog het karakter uit van het welvarende centrum voor handel, met vooral China, dat het tot ver in de vorige eeuw nog was. Naast de Sovjetflats uit later tijd, zijn er

Grote grazers op de steppe.

Foto: Luuk Draaijer.

Het Steppehoentje is in Mongolië meer woestijnvogel dan steppevogel.
Foto: Wim Heylen.

nog veel grote en kleine houten huizen met veel versieringen die een lust voor het oog zijn.

In de stad zijn weinig soorten vogels. Witte Kwikstaart, Huismus, Gekraagde Roodstaart en Koolmees zijn te vinden en daarbij zijn de roep en de zang net een beetje anders dan bij ons. Langs de Angara, de rivier die het water van het Baikalmeer afvoert naar de Jenesei, is wat meer te beleven, hoewel ook hier het soortenspectrum nog niet opwindend is: Krakeenden, Oeverlopers, Kokmeeuwen, Zilvermeeuw *spec.* en Visdieven. In een parkje ratelt een Braamsluiper, zij het net even anders dan bij ons.

Het Baikalmeer ligt er als een zee bij. Wij zien slechts een zeer klein gedeelte. Het meer meet ruim 600 km van noord naar zuid en heeft een gemiddelde breedte van 48 km. De grootste waterdiepte is ruim 1600 m. Het meer herbergt een vijfde van de wereldzoetwatervoorraad (de ijskappen op de polen niet meegerekend). Aan de randen tekenen zich ver weg besneeuwde bergen af die de enorme afstanden nog accentueren.

In een goed uitgerust museum annex bezoekerscentrum in Listvjanka, gelegen aan het meer, zien wij in grote aquaria veel hier voorkomende endemische vissoorten en de befaamde Baikalrob – hier Nerpa geheten – die als enige zeehondesoort ter wereld in zoet water leeft. Ook hier zullen wij in de korte tijd dat wij bij het meer verblijven, een geringe oogst aan vogels boeken: Daurische Roodstaart, Grote Gele Kwikstaart, Witte Kwikstaart, Braam-

sluiper, Staartmees, Koolmees, Kruisbek, Vink, Buizerd, Havik, Sperwer en Raaf. Ook hier nog geen favoriete bladzangers die hier een kleine maand later moeten voorkomen. Wij genieten inmiddels wel van een rijke voorjaarsflora met onder meer goudveil en een anemonesoort en vlinders als oranjetip, diverse blauwtjes en groentjes. De bijzondere, geheimzinnige zang van de Goudlijster, waar ik zeer op gespist ben, laat zich helaas niet horen. Wel 's avonds baltende Houtsnippen en een welluidende lijsterzang die door het bos schalt, waarvan ik de herkomst niet heb kunnen thuisbrengen. Het echte vogelwerk zal nog komen op weg in Mongolië.

Van Baikalmeer naar Ulan Batar

Vanuit Irkutsk reizen wij per trein in anderhalf etmaal naar Ulan Batar, de hoofdstad van Mongolië. Het grootste deel van de reis gaat door en langs het brede stroomdal van de Selenga, een rivier die de samenvloeiing vormt van diverse grote en kleine rivieren en die vanuit Mongolië naar het noorden stroomt en ten slotte in het Baikalmeer uitmondt. De Selenga is een rivier zoals een rivier hoort te zijn: uitgestrekte overstromingsvlaktes met nevengeulen, grindbanken, wilgenbos en soms steile oevers.

Nog in Siberië, maar vooral ook in Mongolië –waar wij na een langdurige, gedegen, maar niet onvriendelijke controle aan beide zijden van de grens binnenrijden – zien wij ook inmiddels de uitgestrekte, lichtglooiende steppe. Ook verschijnen

geregeld kuddes paarden en schapen, soms begeleid door een herder te paard. Dat beeld zullen wij in Mongolië nog veel tegenkomen. Het lijkt erop dat de vogels zich ook meer presenteren. Wij zien bij de grensovergang Daurische Kauwen en 'gewone' Kauwen, Hoppen, maar ook Spreeuwen. Uit de trein nemen wij de eerste Jufferkranen en Casarca's waar. Verder zien wij steeds meer Zwarte Wouwen, veel eendachtigen, steltlopers en aan zangvogels Leeuweriken boven de steppe die door het treinraam bezien niet op naam zijn te brengen en eenmaal een viertal Blauwe Reigers.

Ulan Batar

Al tijdens de treinreis naar de hoofdstad, maar vooral in de stad, waar wij maar kort zullen vertoeven, ervaren wij dat aan het mooie weer van de dagen tevoren een einde is gekomen. Er staat een harde wind, het is koud – de stad ligt op een hoogte van 1400 m – en de lucht is vol stof, afkomstig van het drukke verkeer, maar ook opwaaiend vanuit het intensief gebruikte 'platteland' rond de stad. Wij zien de oostelijke vorm van de Gierzwaluw *Apus apus pekinensis* en een gierzwaluw met een witte stuit: Siberische Gierzwaluw *Apus pacificus*. Bij een bliksembezoek aan de Tuul Gol, de rivier waaraan Ulan Batar ligt, zie ik de Oostelijke Zwarte Wouw *Milvus lineatus*. In de wilgenbegroeiing zie ik Azuurmezen en hoor ik een Braamsluiper. Door het heftige weer is het niet gemakkelijk waarnemen; wij zullen dit weer regelmatig meemaken.

Mongolië

Mongolië – het vroegere Buiten-Mongolië in Chinese ogen – ligt tussen Siberië in het noorden en China in het zuiden. Het land is vijftig keer zo groot als Nederland, maar telt maar tweeënehalf miljoen inwoners. Ook hier is er een sterke trek van bewoners van het platteland naar de hoofdstad Ulan Batar die daardoor uit zijn voegen barst.

Het overgrote deel van het land bestaat, gaande van noord naar zuid, grofweg uit taiga en boomsteppe in het noorden en steppe, half-woestijn en woestijn in het zuiden. De befaamde Gobiwoestijn zet zich in het zuiden in China voort. Het steppe- en woestijngebied wordt bewoond door nomadische herderfamilies en hun kuddes schapen, paarden, kameelen, geiten en yaks. De nomaden leven in hun ronde vilten tenten, de 'gers' waarin wij regelmatig zullen overnachten. Hoewel de winters zeer koud zijn, valt er doorgaans weinig sneeuw, waardoor een groot deel van de miljoenen stuks vee buiten kan blijven grazen. Regen valt er – vanaf juni eveneens spaarzaam. Van noord naar zuid neemt de neerslaghoeveelheid af en neemt het woestijnkarakter toe. Ook in Mongolië is sprake van overbegrazing van het steppeareaal, waardoor 'verwoestijning' optreedt.

Het meestal zwak glooiende steppe- en woestijngebied – dat tijdens onze tocht in onze ogen onbegrensd is – wordt doorsneden door grote en kleine rivieren. In de nabijheid van de rivieren en langs de oevers van de vele grote en kleine meren

De Monniksgier is een dagelijkse verschijning in het steppegebied. Soms in flinke aantallen.
Foto: J. Reneerkens.

in Mongolië, is het landschapsbeeld beduidend groener. Sommige riviervlaktes die wij bezochten, zijn met opgaand bos bedekt, afgewisseld met open terreinen – met de overal aanwezige kuddes en hun begeleiders: herders te paard of op de (Chinese) motor. Door geheel Mongolië treft men meren aan, van zeer groot tot heel klein. Begrijpelijk herbergen deze watergebieden veel vogels, zowel in de broedtijd als in de trektijd. Wij zullen er verscheidene bezoeken.

Ten slotte liggen er in Mongolië een aantal bergketens, tot een hoogte van ruim 4300 m. De gemiddelde hoogteligging van Mongolië bedraagt 1500 m. Tijdens onze tocht zullen wij soms flinke hoogtevverschillen moeten overbruggen, waarbij wij het hooggebergte overigens alleen in de dalen bezochten.

Wij ervaren de beruchte, snelle afwisseling in weertypen. Is het de ene dag zonnig en zeer heet, de dag erop kan het stormen en hagelen en zeer koud en stoffig zijn! De gers bieden dan heerlijke beschutting en de hete kamelethee (en soms ook wodka), ons altijd bij onze kennismaking met de nomaden aangeboden, gaven evenzeer

Relictmeeuwen bij het steppemeer Orog Nuur. Deze soort werd enige decennia terug nog als uitgestorven beschouwd. Foto: Fred Koning.

vertroosting. De onvoorstelbare gastvrijheid en vriendelijkheid van de nomaden die wij steeds weer meemaakten in het lege, onmetelijke land, hebben diepe indruk op ons gemaakt.

Centraal-Mongolië

Van 24 mei tot 13 juni reizen wij een kleine drieduizend kilometer door Centraal-Mongolië. De tocht gaat per ijzsterk Russisch vierwiel-aangedreven busje, als een paard bereden door onze chauffeur Byamba en vergezeld door een Engels-sprekende, vrouwelijke gids Thyja.

Nationale Parken

Tijdens onze drieweekse tocht zullen wij een aantal nationale parken aandoen die zich door hun landschapskenmerken onderscheiden van het steppe- en woestijnlandschap. In beide parken zijn goed uitgeruste, informatieve bezoekerscentra aanwezig.

Gurvan Sayan Nationaal Park

Dit nationaal park ligt ten westen van de stad Dalanzadgad, in de zuidelijke Gobi, dicht tegen de Chinese grens. Het omvat onder meer een aantal bergketens, tot een hoogte van bijna 3000 m, die uit het steppelandschap oprijzen. Dit park zullen wij kort bezoeken en voornamelijk een aantal rivierdalen en indrukwekkende kloven waar hier en daar nog een dik ijspakket ligt. Wij zien er een aantal bergsoorten zoals Bruine Heggenmus *Prunella fulvescens*, Sneeuwvink, Rotszwaluw, ook Huiszwaluw, die hier stellig in zijn natuurlijke habitat broedt, en Waterpieper. Het park is befaamd om zijn roofvogels en wij zien zonder moeite Vale Gier, Lammergier, Monniksgier, Steenarend en Sakervalk. Ook zijn er de in Mongolië algemene Alpenkraaien, Strandleeuweriken en Isabeltapuiten present. Eenmaal zien wij een aantal Steenbokken hoog op een uitstekende rotspartij naar ons kijken. Geregeld klinkt erg herkenbaar de roep van de Koekoek.

Hustai Nationaal Park

Het Hustai Nationaal Park is inmiddels befaamd om zijn geleidelijk groeiende populatie Przewalskipaarden die hier op Nederlands initiatief zijn uitgezet. Het ligt maar een 60 km ten westen van de hoofdstad Ulan Batar en behoort plantengeografisch gezien tot het boomsteppelandschap. Het valt ons op dat de vegetatie van de steppe er in het park zoveel weelderiger uitziet dan de spaarzame en schrale steppebegroeiing die wij eerder op onze reis zien. Wij brengen dit in verband met de omstandigheid dat in het park nomaden met hun kudden zijn uitgebannen naar omgevende bufferzones, waardoor intensieve begrazing in het eigenlijke park nu achterwege blijft. Wij verblijven maar heel kort in het park en zien weinig vogels. Maar de slechte weersomstandigheden werken ook niet mee. Afgezien van Mongoolse Leeuweriken, Strandleeuweriken en Isabeltapuiten en een overvliegende Monniksgier, zien we er wel de Amoervalken en tot ons grote genoegen een kleine kudde van de enigszins archaisch aandoende Przewalskipaarden. In het park huizen onder meer Grote Trappen, hetgeen gezien de rijke steppebegroeiing wel voor te stellen is.

De Steppearend is een niet alledaagse verschijning. De soort vertoont een afnemende trend.
Foto: J. Reneerkens.

De tocht loopt eerst nagenoeg zuid in de richting van de Chinese grens om daarna in westelijke richting af te buigen naar een tweetal befaamde meren. Vandaar gaat het noordoost naar een derde meer en het Hustai-park (Przwalskipaarden) dicht bij Ulan Batar, om ten slotte te eindigen in het Terelj Nationale Park ten noordoosten van de hoofdstad.

Vanzelfsprekend gaan in het veld de al genoemde voornaamste landschapstypen steppe en woestijn, meren, rivieren en bergen, alle in hun uiteenlopende verschijningsvormen, geleidelijk in elkaar over. Er is voor gekozen de vogelwaarnemingen te bespreken per landschapstype om te voorkomen dat de beschrijving van onze ervaringen te veel het karakter van een chronologisch verslag krijgt. Eerst wordt bij elk type een summier beschrijving van het landschapsbeeld en reiservaringen gegeven; daarna volgen de vogelwaarnemingen.

Steppe en woestijn

Het grootste deel van de reis voert door steppegebied dat nu eens vlak en dan weer heuvelachtig is en gelardeerd met kleine en grote rotspartijen en soms ook met kleine en grotere waterpartijen. Meer naar het zuiden krijgt het steppelandschap het karakter van woestijn: op een gruis- of zandbodem is een uiterst spaarzame begroeiing aanwezig. Maar ook in andere, noordelijker gebieden waar wij doorkomen kan het min of meer grazige, soms groenkleurende steppelandschap overgaan

in stukken die de indruk geven door intensieve begrazing aan verwoestijning bloot te staan. De bodemsamenstelling kan bij de spaarzame, schrale vegetatieontwikkeling ook een rol spelen. Heel vaak is de schijnbaar onmetelijke einder van het land een gemeenschappelijk kenmerk van het landschapsbeeld en steeds zullen grote of kleine aantallen paarden, koeien, schapen, geiten, kamelen, soms ook yaks, al dan niet in kuddeverband, ons pad kruisen. Op een aantal trajecten zullen bergketens, veelal nog met sneeuw bedekt, de einder begrenzen.

Soms doemen schijnbaar uit het niets grote of kleine nederzettingen, dorpen of stadjes op waar wij al dan niet slagen water, benzine of levensmiddelen in te slaan. Zoals al even aangegeven zullen wij regelmatig bij nomaden in hun gers overnachten. Zonder uitzondering bieden zij ons onderdak als wij, soms vermoeid na een lange tocht, halt houden bij een ger, ons de kamelethee laten smaken en wij op onze beurt cadeautjes aan de kinderen geven. Onze gids is onmisbaar voor de communicatie, want de taalbarrière is heel groot. Als wij er niet in slagen tijdig een ger en hun gastvrije bewoners te vinden, moet er gekampeerd worden wat bij rustig weer geen probleem is, maar bij harde wind en koude nachten beduidend minder comfortabel.

Vogels

En dan de vogels. De eerste indruk van de

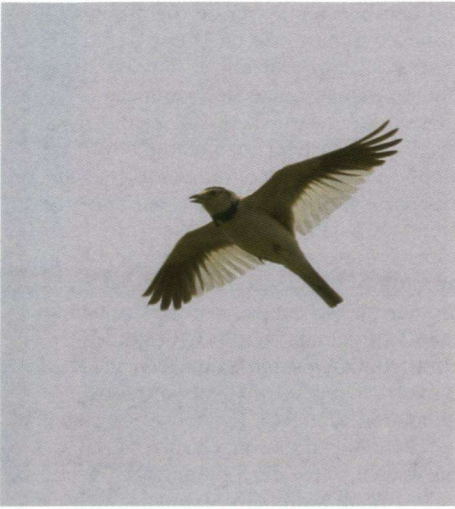
hoofdstad, na een heel kort stukje over een krakkemikkige asfaltweg de steppe inrijden. Vanuit de auto zien wij, soms vlakbij, Jufferkranen. In paren lopen zij statig door het zeer kale maar grootse landschap. Groepjes vliegen roepend rond en wij zien ook al vogels in broedhouding. Ondanks het zeer heftige weer de eerste dag in het veld: harde wind, hagelbuien met veel over de steppe waaiend stof, horen wij een koor van leeuweriken: Mongoolse Kortteenleeuwerik *Calandrella cheleensis* en de wonderschone Mongoolse Leeuwerik *Melanocorypha mongolica*, een grote leeuwerik met een zeer opvallend donker-lichtpatroon op de vleugels en een uitbundige zang die de vogels met trillende vleugels en in wijde kringen vliegend ten beste geven. Wij zullen beide soorten nog veel op onze tocht zien en horen. Casarca's zijn overal waar maar even een waterpartij aanwezig is. Wij zien ook Wilde Zwanen, die in Mongolië heel verspreid maar niet zeldzaam als broedvogel voorkomen. En dan natuurlijk tapuiten: in bijna alle landschapstypen zien en horen wij Isabeltapuiten. Ook hun gevarieerde zang en baltsvlucht zijn een lust voor oor en oog en zullen ons de gehele tocht vergezellen. Daarnaast geven vogelwereld van de steppe doen wij op als

wij aan het begin van de tocht vanuit de naast de Tapuit ook de Bonte Tapuit in meer rotsachtig terrein en de Woestijntapuit regelmatig acte de présence. Oostelijke Zwarte Wouwen zien wij vanaf de eerste dag heel regelmatig boven de steppe en de spaarzame nederzettingen en stadjes vliegen. Maar ook Monniksgieren zien wij nagenoeg dagelijks in kleine of soms grotere gezelschappen in de lucht of op de grond. Andere roofvogels waar wij al snel in het steppe- en woestijngebied mee kennismaken, zijn Mongoolse Buizerd *Buteo hemilasius*, een grote buizerd, vliegend met iets omhoog gehouden vleugels, maar even variabel in het verkleed als onze Buizerd, en Sakervalk. Ook deze magnifieke grote valk zullen wij heel regelmatig zien. Gelukkig, want jaarlijks mogen legaal enkele honderden valken gevangen worden. Zij worden onveranderd geleverd aan rijke lieden uit het Midden-Oosten. Toevalligerwijs blijkt onze chauffeur een ervaren valkenvanger te zijn. Van hem vernemen wij hoe geraffineerd de vogels in netten bemachtigd worden. Of de jonge vogels in het nest dat wij halverwege onze reis vanaf de weg zien en erg toegankelijk lijkt, niet ook aan de handel ten prooi zullen vallen, heeft ons de hele reis wel beziggehouden.

Biodiversiteit

De variatie aan landschappen – taiga, steppe, (half-)woestijnen, zoete en zoute meren en meertjes, rivieren en berggebieden – en de omvangrijke oppervlakte van het land betekenen dat Mongolië een grote verscheidenheid aan plante- en diersoorten binnen zijn grenzen herbergt. Onder de meer dan drieduizend plantesoorten zijn er honderdvijftig endemisch. Aangezien wij het land in het voorjaar bereizen, wanneer de neerslag doorgaans minimaal is, zien wij maar een fractie van de bloemenweelde die later in het jaar op veel plaatsen overweldigend moet zijn. Van de zoogdieren zien wij Gazellen, Steenbokken, Marmotten – de laatste belangrijk voedsel voor de Steppearend! – en onder meer een aantal grondeekhoornsoorten en Przewalskipaarden. Soms ritselt de bodem van de hagedisjes, stellig voedsel voor onder anderen de Mongoolse Buizerd *Buteo hemilasius*.

In een in Mongolië recent uitgekomen boekje annex soortenlijst worden 751 vogelsoorten genoemd. Gezien de oostelijke ligging (globaal tussen 90 en 120 graden oosterlengte) dragen diverse soorten namen waarin het Aziatische, oriëntaalse voorkomen tot uiting komt. Niet alleen kan van diverse Euraziatische soorten het verkleed – in uiteenlopende mate – van dat van de westelijke populaties verschillen. De Bruine Kiekendieven die wij zagen, worden tegenwoordig als aparte soort beschouwd (*Circus spilonotus*). Ook is de zang van een aantal soorten – zoals wij dat ook tijdens ons korte verblijf in Siberië konden vaststellen – net iets anders dan bij ons. De Grote Karekiet, die wij in een klein rietmoeras hoorden knarren, had weliswaar iets heel bekends, maar klonk toch ook 'oriëntaals'. In sommige boeken worden onze Grote Karekiet en een oostelijke vorm (*orientalis*) als behorend tot één soort gerekend. Daarentegen klonken bijvoorbeeld de Strandplevieren, Tureluurs, Veldleeuweriken en Gele Kwikstaarten die wij regelmatig zagen en hoorden, weer erg 'Hollands'. De Siberische Boompieper zingt geheel anders dan onze Boompieper, maar is dan ook een andere soort! De Witkopgorzen die wij langs rivieren hoorden, klonken wel precies eender als onze Geelgorzen en worden wel als een oostelijke vervanger van de laatste soort beschouwd.

Een zingende Mongoolse Leeuwerik. Dit is één van de leeuwerikesoorten in Mongolië. Hun sierlijke zangvlucht boven de steppe is een lust voor oog en oor.

Foto: J. Reneerkens.

Gaande naar het zuiden waar het landschap regelmatig zeer kaal is en het woestijnkarakter van de Gobi krijgt, zien en horen wij de eerste Steppehoenders. De eerste indruk die de groepjes vogels van twee tot acht stuks maken, is die van Goudplevieren: een vergelijkbare snelle vlucht en donkere buikvlek. Het open vlakke landschap roept bij wijze van spreken in gedachten ook het voorkomen van die soort op. Maar het geluid van de Steppehoenders, dat wij bijna dagelijks in kale steppe- en woestijngebieden zullen horen, is totaal anders en zeer kenmerkend. Wat opvalt is dat wij, in tegenstelling tot wat de Nederlandse naam zou doen vermoeden, Steppehoenders niet in grazige steppen waarnemen maar eigenlijk steeds in of nabij kale en nagenoeg onbegroeide gebieden. Het lijkt veel meer een woestijn- dan een steppevogel te zijn. Ondanks vooraf vergaarde kennis over het voorkomen en verspreiding van Mongoolse vogels verbaast het ons toch dat wij tijdens onze gehele drieweekse tocht overal, maar dan vooral in spaarzaam begroeide gebieden, Strandleeuweriken horen en zien. Zeer regelmatig vliegen zij op als wij door het steppe- en woestijngebied rijden. In de kaalste terreintypen waar schijnbaar geen vogel huist, komen ze nog voor. Zoals in een aantal rapporten wordt gesuggereerd is de Strandleeuwerik

mogelijk de talrijkste vogel in Mongolië. Waar water in de buurt is horen wij tijdens onze stops Lachsterns. Hun karakteristieke roep klinkt in de soms immense stilte waarin geluiden vanaf grote afstanden te horen zijn. Ook bij de grote meren zullen wij deze magnifieke vogels zien, maar nooit in grote aantallen. Later tijdens onze tocht zullen wij bij kleine meertjes in de steppe, behalve Lachsterns, ook Witvleugelsterns zien en Streepkopganzen, een keer ook al met jongen. Strandplevieren zien wij bij kleine, vaak uitgedroogde, zilte stroompjes, soms ook Kleine Plevieren. Aan zangvogels zien wij af en toe Woestijnvink en Frater, steeds in zeer spaarzaam begroeid steppe-woestijngebied, en geregeld de al genoemde leeuweriken en tapuiten.

Bij nederzettingen, die dus soms zomaar uit het landschap lijken op te doemen, zijn steevast Alpenkraaien te zien, maar ook Boerenzwaluwen, Huiszwaluwen (onder bruggen!), Ring- en Huismussen en Gekraagde Roodstaart. Bij opstallen, die voor enige beschutting voor het vee dienen, maar ook bij oude boeddhistische bouwwerken zijn Hoppen regelmatig present en vliegen Rotsmussen rond. Eenmaal horen wij 's nachts vanuit onze ger een Steenuil roepen, de enige uilesoort die wij zullen tegenkomen.

Pas na een aantal dagen zullen wij Steppearenden zien. De meeste vogels doen hun naam wel eer aan, in zoverre dat wij, weer op weg naar het noorden, door een naar verhouding grazig, sterk heuvelachtig steppegebied komen en gedurende een drietal dagen dagelijks een of meer Steppearenden zien. Ook aan het slot van onze reis zullen wij in vergelijkbaar gebied nog enkele vogels zien, eenmaal jagend op Marmotten die een voorname voedselbron vormen. Ik was erg blij de arenden te zien omdat bekend is dat de soort inmiddels duidelijk in aantal achteruitgaat, hetgeen onder meer wordt vastgesteld in hun overwinteringsgebieden in India.

Een absoluut ornithologisch hoogtepunt ervoer ik toen ik, na dagen al uitkijkend over de eindeloze vlaktes, een middelgrote vogel met geheel donkere vleugels en lichte kop en buik snel voor ons busje langs zie vliegen. Mijn eerste ingeving is met een trekkende Kleinste Jager van

doen te hebben, maar ik realiseer mij snel dat het een Steppeplevier *Charadrius veredus* is. Ik slaag erin de vogel ver op de vlakte op te pikken en loop lange tijd achter de snel van mij af lopende vogel aan. Stellig probeert de plevier, hoog op de poten, op karakteristieke steltlopermanier de indringer weg te lokken van een broedende partner. Later vliegt de vogel op en zie en hoor ik een prachtige baltsvlucht waarbij de vogel zich als Grutto en Tureluur zwenkend en met trillende vleugels tegen de strakblauwe lucht aftekent. De Steppeplevier, een grote neef van de Kaspische Plevier, maakt een lange trektocht vanuit China en Mongolië naar Indonesië en Noord-Australië.

Onderweg door het steppe- en woestijngebied rijdend zien wij nog diverse vogels die niet steeds alle snel op naam gebracht kunnen worden. Op een paar plaatsen waar verhevenheden als opgaande struiken of weidepaaltjes bij nederzettingen aanwezig zijn, zien wij Bruine Klauwieren. Aan roofvogels verder spaarzaam Torenvalk en Kleine Torenvalk en éénmaal Boomvalk. Een hoogtepunt is evenzeer als wij, eerst in het Hustai Nationaal Park, maar later ook op enkele andere plaatsen in geaccidenteerd steppegebied, met enige regelmaat een kleine valk druk zien bidden. Het zijn Amoerroodpootvalken *Falco amurensis* waar ik ook zeer naar uitkeek. Oppervlakkig lijken zij wel op Roodpootvalken waar zij ook aan verwant zijn, maar het verenkleed is wel duidelijk anders. Amoerroodpootvalken maken lange trekvluchten. Vanuit hun broedgebied in Mongolië en Oost-Siberië vliegen zij over

de Indische Oceaan naar zuidelijk Afrika.

Meren

Wij bezoeken een drietal grote meren. De eerste twee – Orog Nuur en Böön Tsagaan Nuur – liggen 600 km ten zuidwesten, het derde meer – Ogiy Nuur – dat wij op de terugweg noordwaarts bezoeken, ligt 300 km ten westen van Ulan Batar.

Orog Nuur

Dit meer bereiken wij eind mei na een lange, ruige tocht. Het is een dag met zeer harde wind, felle regenbuien en veel zand en stof! Wij komen verscheidene keren vast te zitten in het stuivende zand. Het bericht heeft ons tijdens onze tocht al bereikt dat het meer grotendeels droog staat. Wij koersen af op het meest westelijke deel van het 30 km lange en circa 5 km brede meer, waar nog wel water blijkt te staan. Het ligt er bij opklarend weer en met op de achtergrond de besneeuwde Altai-bergketen schitterend bij. Wat opvalt, ook bij de andere meren, is dat zij – voor zover wij een beeld krijgen van de zeer grote meren – begeleid worden door brede glooiende oevervlaktes die drassig zijn en een uitgesproken groene, kortgrazige vegetatie dragen. Het drassige karakter is stellig afkomstig van kwel van hogere delen en van kleine rivieren en stroompjes die naar de meren afvloeien. Duidelijk is dat de groene vlaktes dankbaar graasgebied vormen voor de grote kuddes vee van diverse pluimage. Wij zien dan ook overal in de onmetelijke vlaktes gers, overigens op heel grote afstanden van elkaar gelegen.

Citroenkwikstaarten zijn vogels van vochtige, grazige plekken langs meren en rivieren in het steppe-gebied.
Foto: J. Reneerkens.

De eerste kennismaking met deze aanvankelijk wat vreemd aandoende ‘groene weiden’ levert een koor van steltlopers op die erg aan onze eigen (voormalige) weidevogelgraslanden doen denken. Wij horen en zien Kieviten, Tureluurs, Watersnip en Gele Kwikstaart. Ik zie mijn eerste Citroenkwikstaarten – prachtig geel in het felle zonlicht – en Grote Piepers die wij ook bij de andere meren zullen tegenkomen. Dit alles gelardeerd met roepende Jufferkranen en Lachsterns. Casarca’s en Grauwe Ganzen lopen in de plasjes rond. Strandplevier, Woestijnplevier en Visdieven met zwarte snavel (*Sterna hirundo longipennis*), bevolken de lager gelegen grindvlaktes, richting het deels uitgedroogde, wituitgeslagen meer. Er vliegt hier ook een roepende Kokmeeuw langs, de eerste die wij tegenkomen. Geen Relictmeeuwen waar ik zeer naar uitkijk. Ze worden hier wel gezien. Wel geregeld Steppehoeders die ’s avonds en ’s morgens vroeg luid roepend langsvliegen, stellig afkomstig van het omringende steppe- en woestijnareaal en op weg naar of van drinkplaatsen.

Böön Tsagaan Nuur

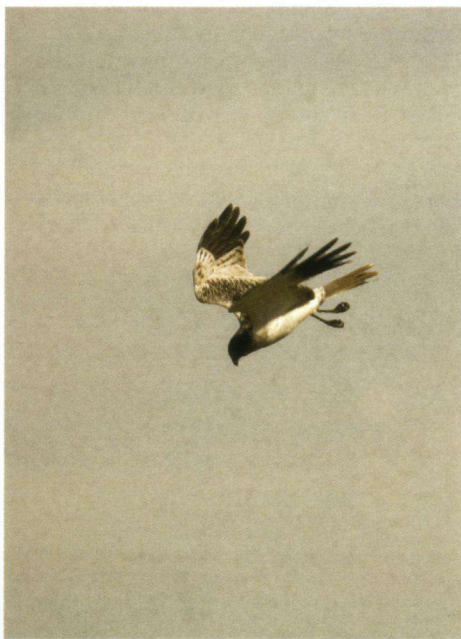
Op weg naar dit grote meer – op circa 120 km afstand van Orog Nuur – raken wij na forse regens de voorafgaande dag in een kwelderachtig gebied vast in de modder, maar worden door een enorme truck uiteindelijk weer vlotgetrokken. Wij zien onderweg vanuit ons busje diverse Hoppen, een Klapekster en een Steppehoen met jongen en een Turkse Tortel en Boerenzwaluwen in een klein plaatsje dicht bij het meer.

Böön Tsagaan Nuur – ‘het grote witte meer’ – heeft een omtrek van circa 70 km. Wij verblijven, het is inmiddels begin juni, een aantal dagen aan de oostzijde, waar een klein deel van het meer door een natuurlijke hoogte enigszins van het grote meer is geïsoleerd en waar een kleine rivier in het meer uitstroomt. Hoewel wij maar een klein deel van de oevers van het enorme meer zullen exploreren, is dat ruimschoots voldoende om van de rijke vogelwereld een goede indruk te krijgen. Hoewel de zon fel schijnt, staat er enkele dagen een stormachtige wind. Gelukkig kunnen wij overnachten in een klein gebouwtje dat dienst doet als dokterspost

voor patiënten uit de wijde omgeving. Ook hier is de gastvrijheid van de mensen geweldig.

Al meteen op mijn eerste excursie naar de brede oevervlaktes langs het meer giert de adrenaline door het vogelaarslijf. Er staan twee Relictmeeuwen *Larus relictus* op een strandje. Later deze dagen zal ik de soort geregeld zien met een maximum van vier vogels tegelijk. De vogels zijn gemakkelijk herkenbaar en doen op het eerste gezicht uit de verte aan Zwartkopmeeuwen denken; ze zijn echter beduidend groter. Een andere soort op mijn verlanglijstje dient zich ook al heel snel aan: Witbandzeearend. Ik zie regelmatig zowel een volwassen als een onvolwassen vogel gedurende de dagen dat wij hier verblijven. Naar uit literatuur blijkt, gaat het met de soort niet goed, daarom ben ik blij de vogels zo gauw in de kijker te krijgen. Geregeld klinkt het gelach van Lachsterns en ontdek ik op een zandige uitloper in het meer een groep meeuwen en sterns. Het zijn Reuzenzwartkopmeeuwen, voornamelijk volwassen vogels, Zilvermeeuwen en Reuzensterns, die ook duidelijk met hun gekrijs van zich laten horen.

Wat hoger op de oevers waar water op het

Brune Klekendieven in Mongolië vertonen een ander verenkleed dan de vogels van westelijke populaties.
Foto: J. Reneerkens.

Iets over trek

Een blik in de atlas laat zien dat Mongolië ongeveer halverwege de Zuid-Aziatische kustgebieden en Australië en Nieuw-Zeeland in het zuiden en Oost-Siberië in het noorden ligt. Het is niet verbazend dat trekvogels uit noordelijke broedgebieden voor korte of lange tijd een stop zullen maken in Mongolië op weg naar of van (sub)tropische overwinteringsgebieden. Bekend is inmiddels dat grote aantallen steltlopers, waaronder grote aantallen Roodkeelstrandlopers, en eendachtigen in het waterrijke noordoosten van het land een stop-over maken. Nederlandse wilsterflappers vingen in 2005 flinke aantallen Aziatische Goudplevieren in datzelfde gebied. Wij zullen ook – zij het maar incidenteel – trek waarnemen: Gierzwaluwen en Siberische Gierzwaluwen die wij een paar keer in gemengde groepen over de steppe noordwaarts tegen de felle wind zien opboksen, en eenmaal vliegt er op een ochtend een eenzame Roodkeelpieper luid roepend over de al zinderende Gobi!

land staat, vliegen honderden Witvleugelsterns. Later zie ik de dagen hierna deze sterns, maar ook de Relictmeeuwen, tijdens het zeer winderige weer, lopend voedselzoeken. Ze doen dat op slikkerige plekken waar geregeld kudde kamelen, paarden en koeien langslopen die met hun uitwerpselen kennelijk zorgen voor een rijk aanbod aan insecten. Visdieren, waaronder veel zwartsnavelige, en Dwergsterns maken het palet aan sterns compleet.

De Grauwe Ganzen die ik in de verte meen te zien, blijken merendeels Zwaanganzen *Anser cygnoides* te zijn die hier in hun natuurlijke habitat meer indruk maken dan in parken en tuinen waar we ze thuis zien. Maar Grauwe Ganzen zijn ook present.

Andere watervogelsoorten die de revue passeren, zijn onder meer Aalscholver, Lepelaar, Blauwe Reiger, Wilde Zwaan, Streepkopgans, Bergeend, Casarca, Wilde Eend, Smient, Krakeend, Krooneend en Pijlstaart. Aan steltlopers noteer ik tijdens het verblijf in dit mekka: Strandplevier, Kleine Plevier, Woestijnplevier, Kluut, Bosruiter, Kleine Strandloper, Regenwulp en Kieviten, waarvan ik een groepje zie trekken, een bekend beeld!

Langs de rivier vliegen Oeverzwaluwen, die waarschijnlijk in steile oevers broeden, en diverse Citroenkwikstaarten. Hoppen en Boerenzwaluwen vliegen rond ons huisje. Jufferkranen laten zich regelmatig horen, terwijl Gierzwaluwen (de twee bekende soorten) boven de grazige vlakke foerageren.

Na een paar heerlijke dagen wenden wij de steven noordoost om na enkele dagen het derde meer te bezoeken: Orgiy Nuur, ongeveer 300 km ten westen van Ulan Batar gelegen.

Orgiy Nuur

Dit meer is naar Mongoolse begrippen klein; het meet circa tien bij drie kilometer. Er lijkt, gezien een aantal gerkampen en kampeerplaatsen die wij langs de oever zien, van een toeristische ontwikkeling sprake te zijn. Wij zullen twee dagen aan de zuidoever kamperen.

Wat vogelsoorten betreft levert het ongeveer hetzelfde beeld als het voorgaande meer, maar het is er niet minder spectaculair om. Al meteen bij onze aankomst zie ik drie, later vijf Witbandzeearenden. Ik zie ze nu ook op visjacht boven het ondiepe water langs de oever. Maar ook zie ik ze eendenmossels oppakken die ze, steeds even opvliegend, met een poot tegen de grond stoten, kennelijk om ze op die manier te openen. Ook een Zeearend dient zich aan. Tot mijn verrassing zie ik de volgende dagen ook hier Relictmeeuwen; ik tel op enig moment vijf, mogelijk zes vogels. In de excursierapporten over dit meer die ik raadpleegde, staat de soort niet vermeld.

In het meest westelijke gedeelte van het meer concentreren zich veel ganzen. Ik tel ruim 400 Zwaanganzen en een kleiner aantal Grauwe Ganzen bijeen en ik sluit niet uit dat het ruiende vogels zijn. Gezien de recreatieontwikkeling die er lijkt te zijn, zou hier wel eens een conflictsituatie kunnen ontstaan. Op het meer zijn Wilde Zwanen druk aan het baltsen, terwijl langs de oever Kieviten buitelen en Veldleeuwvinken en Grote Piepers – een bijzondere combinatie – acte de présence geven. Nieuwe soorten die ik bij de andere meren niet zag, zijn onder meer: Kroeskoppelikaan (vier), Zomertaling, Slobeend, Nonnetje, Bruine Kiekendief, Kanoet- en Krombekstrandloper, Bonte Strandloper, Groenpootruiter, Poelruiter

(tientallen), Aziatische Goudplevier, Grutto, Wulp en Gele Kwikstaart (met een heel kenmerkend roepje en een verenkleed die beide erg aan onze 'Gele Kwikken' doen denken; het zal één van de diverse vormen zijn van de ook in Mongolië voorkomende *Motacilla flava*. Ook bij dit meer maken de rust en stilte, de uitgestrekte verten, de langs het water heen en weer trekkende kuddes paarden en hun herders – soms heel jonge kinderen te paard – en het rijke vogelleven diepe indruk op ons.

Rivieren en riviervlaktes

Zoals al eerder gemeld wordt het uitgestrekte steppe- en woestijnareaal regelmatig doorsneden door grote en kleine rivieren. Een paar keer rijden wij tijdens onze tocht langs en door uitgestrekte riviergebieden die vanzelfsprekend door hun vochtige karakter een andere flora en fauna herbergen dan het droge steppe- en woestijnlandschap. Ook leveren zij door hun rijkere vegetatie relatief veel voedsel voor de omvangrijke kuddes en ze zijn daardoor favoriete graasgebieden. Hier en daar zagen wij ook akkerbouw waarbij – ook in Mongolië – water uit de rivier wordt afgetapt dat niet bevorderlijk zal zijn voor de waterhuishouding van

De Steppeplevier: een fascinerende steltloper van de kale steppe. Foto: J. Reneerkens.

stroomafwaarts gelegen gebieden. De vlakke nagenoeg boomloze riviervlaktes zijn onvoorstelbaar rijk aan leeuweriken, waarbij de ons zo bekend klinkende Veldleeuweriken, naast Mongoolse Leeuweriken en Mongoolse Kortteenleeuweriken, niet ontbreken. Op een plek, waar wij, terwijl onze chauffeur op zoek ging naar een goed doorrijdbare plek, noodgedwongen – in verzengende warmte! – geruime tijd verbleven, noemde ik, behalve leeuweriken: Casarca,

Zwaanganzen zijn een regelmatige verschijning bij steppemeren.

Foto: J. Reneerkens.

De Jufferkraanvogel is een vertrouwde verschijning in het steppegebied. Ze waren bijna dagelijks te horen en te zien.
Foto:
J. Reneerkens.

Blauwe Reiger, Jufferkraan, Tureluur, Kievit, Bosruiter, Kleine Plevier en Visdief, terwijl overal Citroenkwikstaarten alarmerend rondvlogen. Andere riviergebieden waar wij door reisden of waar wij verbleven droegen een weelderige rivierbosbegroeiing van vooral populieren en wilgen. Deze rivierbossen worden veelal onderbroken door open gebieden waar – onvermijdelijk – kuddes vee grazen. In het samenvloeiingsgebied van de Terelj en Tuul, Jalman Meadows, circa 50 km ten oosten van Ulan Batar, dat wij aan het einde van onze reis bezoeken, is de riviervlakte zeer breed. Het is er goed vogelen. Langs de rivier zien wij Grote Zaagbek, Casarca, Oeverloper en Grote Gele Kwikstaart. Aan zangvogels is de zang van de Roodmus die hier ook zijn ‘please to meet you’, zij het met Mongools accent, ten beste geeft, niet van de lucht. Koekoek, Zwarte Specht, Grote Bonte Specht (waarschijnlijk Witrugspecht), Kleine en Bruine Vliegenvanger laten zich horen en zien. Om de koeien die in open plekken grazen, lopen Daurische en ‘gewone’ Kauwen. Geregeld klinkt de weemoedige zang van Witkopgorzen. Verder vermeldt de lijst aan zangvogels een bladzanger die ik op grond van de zang determineer als Siberische Tjiftjaf of Grauwe Fitis, helaas geen Bladkoning en Pallas’ Boszanger die hier wel gezien worden, maar wel een spreeuwesoort:

Grijze Spreeuw *Sturnus cineraceus*, Bruine Klauwier en Siberische Boompieper die een veel melodieuze zang laat horen dan ‘onze’ Boompieper. De niet complete lijst wordt aangevuld met veel Zwarte Vrouwen. In het aangrenzende open steppegebied zie ik een jagende Steppearend die in een razendsnelle glijvlucht, net aan het oog onttrokken, waarschijnlijk een Marmot poogt te vangen. Over de vlakte trekt, al biddend af en toe, een Amoerroodpootvalk noordwaarts.

Een prachtige reis in een fascinerend land is ten einde.

■ L.J. Draaijer, Kometenlaan 14, 3738 XC Maartensdijk, (0346) 21 19 04, e-mail: luukenmaud.draaijer@planet.nl.